

Е. А. Гансова,

доктор філософських наук,

проф. кафедри соціології Інституту соціальних наук

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

к. 40, Французький бул. 24/26, м. Одеса-58, 63058, Україна, тел. 68-60-92

ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ)

Стаття присвячена проблемі визначення стану суспільства (діагностиці). Значення процедури діагностики полягає в тому, що вона повинна спиратися на показники та стандарти, які б дозволили уникнути тенденційних, “заполітизованих” оцінок в умовах жорсткого протистояння політичних сил в Україні. Специфіка національної політичної конкуренції полягає в тому, що кожна зі сторін керується ідеологічними цінностями, світоглядом та політичними стратегіями, несумісними один з одним. Тому одним із завдань дослідження є спроба проаналізувати теоретико-методологічні засади стратегій правлячої політичної сили та опозиції, зрозуміти наслідки їх реалізації в соціально-економічній сфері суспільного життя.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, показники, стандарти.

Метою дослідження є розробка методів, які б дозволили здійснити комплексну оцінку політики держави, а також наслідки цієї політики в категоріях: “криза”, “стабільність”, “розвиток”.

Дана мета зумовлена тим, що в національній науці та практиці управління відсутні наукові методи діагностики **комплексного соціально-економічного** розвитку країни. “Соціально-економічними” називають переважно економічні показники, тоді як невідкладною є потреба в розробці показників, які б дозволили побачити достатньо складний, далеко не безпосередній зв’язок між економічним і соціальним розвитком країни.

Крім того, в умовах України діагностика стану суспільства часто має політичний характер, коли дані, що наводять політичні конкуренти, інтерпретуються в залежності від ідеологічних цінностей політичних партій.

Виходячи з означеної мети, ми поставили перед собою такі завдання:

- здійснити відбір показників (ознак);
- сконструювати систему стандартів, які б могли бути засобом вимірювання стану суспільства на кожному конкретному етапі його розвитку.

Спираючись на світовий досвід, пов’язаний з кризовими та стабільними періодами існування західних країн, на показники, які найчастіше фігурують у звітах Світового банку, Комітету з соціального розвитку ООН та інших організацій (1), ми вважаємо за доцільне відібрати наступні показники, які розподіляємо на такі групи: макроекономічні (темпи зміни обсягів виробництва, темпи інфляції); соціально-економічні (рівень безробіття, купівельна спроможність заробітної плати); соціальні. Останні слід роз-

поділити на статистичні (кількісний склад соціальних груп суспільства, інтегральний “показник людського розвитку”) та соціологічні (дані масових опитувань громадської думки).

Так, стандарти кризових періодів для США та Європи в 30-ті, післявоєнні та 70-ті роки XX століття виглядали наступним чином: темпи зміни обсягу виробництва дорівнювали (–20 %) в порівнянні з тим же періодом минулого року; рівень інфляції — 50 %; рівень безробіття — 20 % працездатного населення; купівельна спроможність заробітної плати (співвідношення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму) — 50 %.

Далі наводимо стандарти, притаманні періодам стабільності. Темпи розвитку обсягів виробництва дорівнюють нульовому показникові, який свідчить про припинення спаду виробництва й про те, що рівень розвитку промисловості зберігає набрані в минулому році темпи. Інфляційний показник зменшується до 30 %; безробіття сягає 10 % працездатного населення (тобто вдвічі зменшується порівняно з кризовим періодом); купівельна спроможність заробітної плати зростає до 70 %.

Спираючись на ці дані, спробуємо визначити стан українського суспільства наприкінці 2008 року, позначеного початком світової фінансової кризи.

Темпи розвитку обсягів виробництва дорівнювали показнику (+ 4%) з перспективою зниження до (–7%); рівень інфляції — 17 %; рівень безробіття — 12 %; купівельна спроможність заробітної плати — 90 % (2).

Таким чином, діагностика, зроблена на підставі світових соціально-економічних стандартів, не підтверджує факту кризи. Але ці дані потребують спеціальної інтерпретації з врахуванням специфіки державної економічної та соціальної політики.

В останні роки (2007 та 2008) в Україні можна спостерігати конкуренцію двох політичних стратегій. Назвемо їх умовно “пострадянською” та “західно-орієнтованою”. Головними особливостями першої є: мислення, характерне для епохи індустріалізму; “економічний детермінізм”, тобто визнання жорсткої, безпосередньої залежності соціального розвитку від економічного; й, як наслідок, спрямованість економічної політики на досягнення високих темпів промислового виробництва, на інвестування в традиційні галузі України, а саме: гірничу, металургійну, машинобудівну.

Згідно з радянською економічною практикою, виробництво здійснюється без урахування потреб внутрішнього та зовнішнього ринків. Ці галузі вимагають величезних затрат енергоресурсів, при тому, що ще за радянських часів продукція багатьох з них була неконкурентно спроможною. Така політика вела до інфляції видатків (пропозиції), як такого виду інфляції, який є протилежним по відношенню до інфляції попиту. Крім того, поза увагою економічного блоку влади залишився той факт, що особливістю постіндустріального суспільства, яким є Західна Європа, стала зміна інфраструктури економіки. Сьогодні промисловість утворює в її структурі лише 25 відсотків ВВП, тоді як сфера послуг — 75 %.

В Україні за 17 років її незалежного існування вдалося розвинути сферу послуг. Але ж більше половини ВВП (57 %) все ж таки належить важкій промисловості.

Зміст критики представників цієї стратегії на адресу своїх політичних опонентів полягає в тому, що за часи їх правління темпи розвитку обсягів виробництва дорівнювали (+ 12 %), перевищуючи європейські. Але при цьому мова не йде про те, що цей показник має вартісний характер. Це — по-перше. По-друге, таких темпів виробництва не потребує сучасне суспільство. Відомо, що в 2007 році темпи виробництва розвинутих країн були на рівні (+ 4 %) або (+ 7 %) (3).

В дискурсі цієї політичної сили не йдеться також і про зростання рівня життя, який, згідно з її ідеологією, повністю залежить від указаної економічної стратегії. Відомо, що пропорції щодо заробітної плати в структурі ВВП не повинні були перевищувати 35 % (на противагу європейським, де вони становлять 50 %–60 %); такою ж низькою мала залишатися заробітна плата й у собівартості продукції (12 % на відміну від західних стандартів, де вона дорівнює 35 %).

Для представників протилежної соціально-економічної стратегії характерною є орієнтація на соціальний розвиток, що відповідає ідеалам “соціальної держави”. Якщо проаналізувати перші кроки нового Кабінету міністрів, то вони позначились спрямованістю на зростання доходів населення. Так, наприклад, середня заробітна плата в країні зросла з 1200 гривень до 1675. Зросли також й мінімальні виплати (заробітна плата й пенсії). Ця політика зазнала критики з боку протилежного політичного табору в першу чергу у зв’язку з ростом інфляції. Тобто передбачалось, що зростання попиту призведе до зростання цін і погіршення вартості життя. Але насправді вартість життя, або купівельна спроможність заробітної плати залишились у 2008 році майже на тому ж самому рівні, що й у 2007. Так, співвідношення середньої заробітної плати та прожиткового мінімуму в 2007 році дорівнювало 2, 1 (1200 грн : 560 грн), тоді як у 2008 — 2,5 (1675 грн : 660 грн.). Таким чином, зростання грошової маси у населення за рахунок зростання заробітної плати не відбулося.

Якщо аналізувати соціально-економічну ситуацію в Україні, спираючись на класичну спадщину, то доцільно буде згадати фундаментальні принципи трьох класичних теорій — Дж. Кейнса, К. Маркса та М. Фрідмана, — вплив яких на економічну політику відчувається зараз. Можна стверджувати, що лідери країни навряд чи свідомо керуються ними. Але аналіз стратегій, які пропонуються суб’єктами економічної політики, демонструє їх схильність до копіювання певного історичного досвіду. Вони намагаються привнести в Україну моделі, які містять або радянські зразки, засновані на ідеях марксистської політекономії, або неокласичні (М. Фрідмана). Спостерігаються також риси неоконсервативного напрямку часів Рейгана й Тетчер, або елементи неокейсіанства.

Кейсіанська парадигма, як відомо, була спрямована на пожвавлення попиту в умовах різкого падіння виробництва. Важливими елементами цієї моделі були практика зростання номінальної заробітної плати при збере-

женні постійним рівня реальної заробітної плати, політика, спрямована на подолання безробіття, ігнорування загрози інфляції.

Парадигма монетаризма (М. Фрідмана) вплинула на грошову політику. Але в умовах пострадянського економічного простору цей вид політики набув рис, характерних для країни, в якій довгі роки система обміну була не розвинута з причин відсутності ринкових відносин.

Розміри грошової маси, згідно з цією концепцією, повинні були нести в собі інформацію стосовно попиту та пропозиції щодо необхідної кількості грошей. Даний закон діє у вигляді зростання вартості кредиту, якщо зростає попит на гроші або його зниження в разі зростання розмірів грошової маси та падіння попиту на цей вид товару.

В аспекті вказаних теорій, ми можемо дійти висновку, що в Україні інфляційна криза має інші чинники, ніж у країнах західної Європи та США. Так, головні обсяги державного інвестування були спрямовані в галузі, які вимагали високих видатків за рахунок зростання цін на енергоносії. Як наслідок, утворився такий вид інфляції, як інфляція витрат.

Інфляційна ситуація в Україні пов'язана також з кредитною діяльністю банків, з валютною інтервенцією. Це спричинило ще один вид інфляції.

Підсумовуючи все сказане вище, ми можемо стверджувати наступне:

специфіка соціально-економічного стану України полягає в тому, що залишилась не перебудованою стара економічна інфраструктура; що мало численною є така соціальна група як середній клас. Вона ледве налічує 13 % населення, тоді як у західних країнах — 70 %. Внаслідок політичної стратегії минулих років країна має великий рівень бідності. Бідними є 80 % населення, якщо враховувати європейські соціальні стандарти. “Солідарною” залишається пенсійна система, реформа якої майже не відбувається.

Література

1. ПРООН. Національні звіти з людського розвитку. — // <http://www.undp.org/hdro>.
2. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України. — К.: Техніка, 2008.
3. Дікон Б., Халс М., Стабс П. Глобальна соціальна політика. — К.: Основи, 1999.

Э. А. Гансова,

кафедра социологии Института социальных наук
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
к. 40, Французский бульвар 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

ДИАГНОСТИКА СОВРЕМЕННОГО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА (МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ)

Резюме

Статья посвящена проблеме определения состояния общества (диагностике). Значение процедуры диагностики заключается в том, что она должна опираться на показатели и стандарты, которые бы позволили избежать тенденциозных, “заполитизованных” оценок в условиях протистояния политических сил в Украине. Специфика национальной политической конкуренции заключается в том, что каждая из сторон руководствуется идеологическими ценностями, мировоззрением при разработке политических стратегий, которые несовместимы друг с другом. Поэтому одной из задач исследования стала попытка проанализировать теоретико-методологические основания стратегий политической силы, находящейся у власти, и оппозиции, понять последствия их реализации в социально-экономической сфере общественной жизни.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, показатели, стандарты.

E. A. Gansova,

Sociology Department of Social Sciences Institute
of Odessa Mechnikov National University,
r. 40, 24|26 Frantsuzsky Boulevard, Odessa-58, 65058, Ukraine

DIAGNOSTIS OF CONTEMPORARY SOCIAL AND ECONOMICAL STATE OF UKRAINIAN SOCIETY (METHODOLOGICAL BASIS)

Summary

The article is devoted the problem of definition of the state of the modern Ukrainian society (diagnosis). Meaning of this diagnostic operation implies including the set of indicators and standards. They may allow to avoid the influence of political values in conditions of political powers“conflict in Ukraine. Each participant of the political competition has own ideological values and outlook when developing political strategies which are incompatible. That”s why the aim of the research became the analysis of the theoretical and methodological basis of the political strategies offering by the both groups, contemporary Ukrainian government and its opposition. We are also trying to examine the consequences of these contrary politics for social-economical development of Ukrainian society.

Key words: social-economical development, indicators, standards.